

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 10, Issue 4, December 2022, p. 267-281

Received	Reviewed	Published	Doi Number
16.05.2022	25.12.2022	30.12.2022	10.29228/ijlet.62469

The Place And Importance Of Literary Texts In Today's Children's Magazines

Nuray 3.KARAKAYA¹ & Kübra AKIN²

ABSTRACT

Magazines are one of the mass media equipment that purpose to furnish kids with fun learning, questioning and systematic wondering skills alternatively than their academic and informational roles. it is of essential significance to examine the magazines in which young people have the probability to stumble upon a variety of text types such as poems, testimonies and essays in terms of kid's literature. The scope of the literary genres and the dominant subject matters in the journals Araştırmacı Çocuk, Bilge Çocuk, Bilim Çocuk and Mavi Kırılma had been examined. In terms of the fields of undertaking of these magazines, opinions had been made in terms of language and literature primarily based on the precept of being convenient for children. As a consequence of these evaluations, it has been concluded that the informational text type is dominant in the journals, as nicely as the theme of the children's world.

Key Words: Children's Literature, Children's Magazines, Literary Genres, Subject

Günümüz Çocuk Dergilerinde Edebi Metinlerin Yeri ve Önemi

ÖZET

Dergiler, eğitici ve bilgilendirici işlevlerinden ziyade çocuklara eğlenerek öğrenmeyi, sorgulayarak araştırmayı ve sistematik düşünme becerilerini kazandırabilmeyi amaç edinen kitle iletişim araçlarından biridir. Çocukların küçük yaşlarda şiir, öykü, deneme gibi çeşitli metin türleriyle karşılaşma imkanı bulduğu dergilerin çocuk edebiyatı açısından incelenmesi hayati önem taşımaktadır. Araştırmacı Çocuk, Bilge Çocuk, Bilim Çocuk ve Mavi Kırılma dergilerinde tespit edilen edebi türlerin ve hakim olan temaların kapsam genişliği irdelenmiştir. Bu dergilerin faaliyet alanları bakımından çocuğa görelilik ilkesi temel alınarak dil ve edebiyat açısından değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu değerlendirmeler neticesinde, dergilerde bilgilendirici metin türünün baskın olmasının yanı sıra çocuk dünyasına ait temanın da baskın olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Edebiyatı, Çocuk Dergileri, Edebi Türler, Tema

¹ Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, nuray.3karakaya@beun.edu.tr, 0000-0002-2406-1065

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, k.akin@sbe.karaelmas.edu.tr, 0000-0003-2490-7646

Giriş

Edebiyat kavramından ayrılarak farklı bir çalışma alanı olan Çocuk Edebiyatı çalışmalarının, Türkiye’de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişme göstermeye başladığını söylemek mümkündür. Tanzimat’tan önceki eserlere bakıldığında, bu eserlerin yetişkin veya çocuklara yönelik hazırlandığına dair herhangi bir ayırımın söz konusu dahi olmadığı görülmektedir.

Çocuk, öncelikle anneden duyduğu ninni, masal, türkü gibi sözlü edebiyat ürünleri ile doğduğu andan itibaren beslenmektedir. Sözlü kültür ürünleri ile büyüme başlayan bir çocuk ilk eğitimini, öncelikle ailede, daha sonra ise okul ve sosyal hayatı çerçevesinde tamamlamaktadır. Yalçın & Aytaş (2012, s. 53)’a göre de “... ninniler, tekerlemeler, halk şarkıları, masallar, öyküler, doğrudan çocuğun gelişimine katkısı bulunan çok önemli malzemelerdir”. Bu nedenle çocuk, edebiyat ile ancak sözlü metinler aracılığıyla tanışma imkânı bulabilmektedir.

Türk Edebiyatı dünyasında Tanzimat Edebiyatı ile başlayan çocuğa yönelik, ilk olarak tercüme eserlerle ortaya çıkmış olup süreli yayınlarla birlikte yeni bir ivme kazanarak Cumhuriyet sonrası dönemde de varlığını sürdürmektedir. Bir çocuğun, okul öncesinden başlayarak tüm eğitim sürecinde kendisine yardımcı olabilecek temel kaynakların ders kitapları, hikâye ve çizgi roman kitapları veya gazete, dergi gibi basılı materyallerin olduğu söylenebilir. Çocukların kişisel sosyal gelişimini destekleyici niteliğe sahip olan bu materyallerden biri olan çocuk dergileri, ülkemizde Batı edebiyatının etkisiyle gelişme göstermeye başlamıştır.

Edebiyatı çocuğa görelilik ilkesi ile bütünleştirerek güncel olayların ve bilimsel gelişmelerin çocuklara yansıtılmasında birçok yönüyle işlevselliğini ortaya çıkaran çocuk dergilerinin, diğer ürünler gibi tek boyutlu olmaması, dergilerin en ayırıcı özelliklerindedir. Çocuk yazınlarında kullanılan materyaller, çocukların bilişsel, duyuşsal gibi birçok gelişim alanını destekleyici, özellikle de bireysel farklılıkların göz önünde bulundurularak hedef yaş gruplarının gelişim düzeylerine uygun olarak hazırlanmaları gerektiği unutulmamalıdır. Bu nedenle çocuk yazarlarının amacı, “sözcükleri çocuğa göre, onun ilgi ve gereksinmelerini de kuşatan bir anlayışla kullanabilmek, onu okumaya özendirilebilmek, okuma eyleminden sonra çocuğun yüreğinde ve belleğinde insanca duyarlılıklar ve düşünceler oluşturabilmek olmalıdır. Sanatçı, dil ve çizginin anlatım gücüyle çocuğa sesini duyurabilmeli; duygu ve düşüncelerini paylaşmaya dönük alçakgönüllülüğünü de çocuklara yansıtılabilmelidir” (Sever, 2012, s. 29-30).

Çocukların küçük yaşlardan itibaren hem içerik hem de görsel açıdan kaliteli kitaplarla tanışması, çocuğun hem yaşamı anlamlandırmasına katkı sağladığı hem de kitap sevgisi ve okuma alışkanlığı kazanmasında rol oynadığı düşünülmektedir. Bireysel veya toplumsal açıdan duyarlı ve bilinçli bir bireyin yetiştirilmesinde çocuk yazınlarına büyük görev düşmektedir. Dolayısıyla duyarlık kazandırmak amacıyla hazırlanan çocuk yazınları, “kahramanların, kendisiyle, çevresiyle, doğa ve toplumla yaşadıkları çatışmalar, toplumun benimsenen ya da karşı çıkılması gereken değerlerini, inançlarını” (Sever, 2012, s. 65) yansıtmalıdır. Bu konuda önemli olan “duyarlığın doğallığı, dilin güzelliği, metnin sağlamlığı, konunun çocuğa göreliği, kurgunun çekiciliği ve serüvenin acıcılığıdır” (Şimşek, 2005, 31).

Çocuk yazınlarının içeriği çocuğun güncel hayatı etrafında gerçekleşen veya gerçekleşmesi mümkün olan olaylardan seçilmelidir. Merak ve keşfetme duygusu ile hareket eden çocukların, bu

ihtiyaçlarını giderebilmeleri için ilgili yaş grubun ilgi alanlarına göre konu seçimi yapılmalıdır. “Çocuk edebiyatında tema, konu, içerik yanında biçim ve biçimi belirleyen üç temel kavram ‘çocuk bakışı’, ‘çocuğa göre’lik ve ‘çocuk gerçekliği’dir” (Şirin, 2016, s. 24).

Çocuk yazınlarının içerikleri bakımından çocuğa milli ve manevi değerleri aktararak çocuğun olumlu davranış ve alışkanlıklarının edinmesinde yönlendirici etkiye sahip olması, bu yazınlarda aranan özellikler arasındadır. Yalçın & Aytaş (2012, s. 46)’a göre de çocuk edebiyatının asıl amaçlarından biri olan eğiticilik unsuru, seçilen temaya bağlıdır. “... seçilen temalar, evrensel ahlâkî doğruları kazandıracak, çocuğun kişiliğini ve kimliğini geliştirerek onun toplum içinde saygın ve başarılı bir yere sahip olmasını sağlayacak özelliğe sahip olmalıdır”.

Çocuk yazınlarında yer alan edebi metinler, çocuğun sadece dil becerilerini değil düşünme kabiliyetini de etkilemektedir. Bu nedenle çocuk edebiyatı açısından hayati önem taşıyan bu metinlerin dil yeterliliği yanında mantık ve tutarlılık, bilimsel gerçeklik, planlı ilerleme yeterliğinde yayımlanmış olmaları beklenmektedir.

Yöntem

Bu çalışma Araştırmacı Çocuk, Bilge Çocuk, Bilim Çocuk ve Mavi Kırılmaç dergileri olmak üzere dört dergi üzerinde sınırlandırılmıştır. Doküman analizi yöntemiyle hazırlanan bu çalışma, nitel bir araştırmadır. Ancak dergilerde tespit edilen edebi türlerin ve hakim olan temaların kapsam genişliğine dair nicel bir değerlendirme yapılırken ilgili dergilerin sayfa sayıları dikkate alınarak yüzdelik değer açısından hesaplanmıştır. Bulgular, çocuk dergilerinde yer alan edebi türler ve temalar olarak alan yazına uygun bir şekilde sınıflandırılmış ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1. Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Dergileri

Edebiyatın ilk oluşum merhalesinin temelinde yatan sözlü kültür ürünlerinin çocuk veya yetişkinlere göre olduğuna dair herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Çocuk, bu sözlü kültür ürünlerinden yetişkinlerle birlikte beslenmektedir. Sonraki yıllarda artan alan yazın çalışmalarının neticesinde bu sözlü metinlerin içeriklerinin pedagojik açıdan yetersizliği tespit edilmiştir.

Çocuk edebiyatı alan yazınlarına bakıldığında birçok araştırmacı tarafından çeşitli tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Ancak yapılan tanımlar arasında en geniş kapsama sahip olan Sever (2012, s. 17)’e göre “Çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır”.

Çocuk edebiyatının “en temel işlevlerinden biri, çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmaktır” (Sever, 2012, s.19). Alan yazın kapsamında değerlendirilen materyallerin nitelikli metinler içermesi ve okuma alışkanlığını kazandırabilecek sorumluluk üstlenmesi gerektiği unutulmamalıdır. Bu nedenle “çocuğun ileriki yaşlarda okuma alışkanlığı becerisini edinebilmesi için, okul öncesi ve ilköğretim kademelerinde kitaba olan ilgi ve sevgisini oluşturmaya yönelik çabalara ailenin de bilinçli katkıları vermesi gerekir” (Sever, 2012, s. 21).

Batı’da alınan modern kitap türlerinden biri olan dergi, bir yayın türü olarak hayatımıza Tanzimat’la birlikte girmiştir. Süreli yayınların yaygınlaşmasından sonra günlük siyasi gazete çıkaran Sıtkı Bey, “çocukların yetişkinler için çıkarılan gazetelerden istifade edemedikleri teziyle onlar için bir gazete

çıkarmaya başlar. *Mümeyyiz* adlı bu yayın “çocuklar için gazete” ibaresi ile yayımlanır. 1869 yılında yayın hayatına başlayan bu süreli yayın, kırk dokuz sayı boyunca aralıksız devam etmiştir. Muhtaç çocuklar yararına bir de özel sayı basan dergi toplamda elli sayılıklı bir ömre sahip olmuştur” (Kıymaz & Nurlu, 2016 s.1530).

Çocuklar için dergi ve gazete alanında ciddi çalışmalar yapan kişilerden biri olan Mehmet Şemsettin ise Arkadaş (1876-1877), Çocuklara Arkadaş (1881), Çocuklara Talim (1887-1887) adlı çocuk dergilerini çıkarmıştır. “Şemsi takma adını da kullanan, Mehmet Şemsettin çocuklar için hikâyeler yazmış, gazete çıkarmıştır. Çocukların gazeteye daha çok ihtiyacı olduğuna inanan Mehmet Şemsettin gazeteyi bir eğitim aracı olarak görür” (Enginün, 2012, s. 416).

Çocuk, hayal dünyasını genişletmek, anlam ve kavram arayışlarını anlamlandırmak, merak ve keşfetme arzusunu gidermek amacıyla edebiyat etkinliklerine yönelmektedir. İlgisini çekebilecek haberlere, ansiklopedik bilgilere ve edebi ürünlere daha kolay ulaşma imkanı bulabildiğinden, daha çok süreli yayınları tercih etmektedir. Çocukların “ilgi ve beğenilerine yanıt veren; resim, dil, kitap sevgisi kazandıran, konuşma ve dinleme isteği uyandıran, eğlendirici” (Sever, 2012, s.34) metinlere yer verilmelidir. Metinlerde “çocuklara neler yapması ya da yapmaması söylenmesinden çok, neler yapması ya da yapmaması gerektiği düşündürülmelidir. Çocuklar, davranışlarının olası sonuçları üzerinde düşünce üretmeye özendirilmeli; davranış ve eylemlerinin başkaları üzerinde yaratacağı duygusal sonuçlar, çocukların duyarlılıkları işletilerek kendilerine bulundurulmalıdır” (Sever, 2012, s. 22). Çocuk ancak bu metinler aracılığıyla insanı ve yaşamı tanımaya yönelik çeşitli deneyimlerden yararlanabilir.

Çocuk yazınlarının amacı “anlamadan, sorgulamadan karar veren insanlar yerine; düşünerek, duyumsayarak karar verebilecek duyarlı insanların yetiştirilmesine” (Sever, 2012, s.24) yardımcı olmaktır. Yazarın dikkat etmesi gereken önemli noktalardan biri, “merak duygusu da uyandırarak çocuğu, belleğinde oluşan sorulara yanıt bulmaya yönlendirmektir” (Sever, 2012, s. 23).

İlgi çekici tasarım ve içeriğe sahip olan çocuk dergilerinde yer alan bir metinde, kavramlar mümkün olduğunca karışık olmamalı ve özne ve yüklem ilişkisi açık bir şekilde kendini göstermelidir. “İmla kurallarına ve ana dili kaidelerine sıkı sıkıya bağlı olmalıdır. İleri yaşlarda ana dilinin temel prensiplerinin sağlam yerleştirilmesi için” (Yalçın & Aytas, 2012, 49) bu özellikler göz önünde bulundurulmalıdır.

1.1. Günümüz Çocuk Dergileri

İnternet ve teknoloji çağının etkisiyle birçok alanda olumlu veya olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle etkisi hala devam eden biyolojik salgının etkisiyle sanal ağ ortamlarından birçok içeriğe kolaylıkla ulaşılabilme imkânı sunulmuştur. Edebiyat dünyası da bu gelişmelerden hızlıca yararlanmış ve birçok içeriğe elektronik medya aracılığı ile kolaylıkla erişim sağlanmaktadır.

Teknoloji ile erken yaşta tanışan çocukları, somut bir materyal olarak bir kitap veya dergi ile tanıştıranın yanı sıra ilgi ve dikkatlerini bu materyallere yönlendirmenin bir hayli zor olduğu gerçektir. İnternet ve teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte birçok okur, ister çocuk olsun ister yetişkin somut olarak ellerine bir kitap, dergi veya gazete gibi basılı bir kaynak almaktan çok elektronik kaynaklara yönelmektedir. Günümüzde de çıkarılan dergilerin birçoğuna basılı olarak ulaşılabilirdiği gibi elektronik ortandan da kolaylıkla erişilebilmektedir. E-kitap, e-dergi, e-gazete gibi materyaller, yazın alanında yenilik olarak okurların hizmetine sunulmaktadır. “Ağ ortamının yaratmış olduğu en büyük yenilik ise kolay ve hızlı erişimdir. Bu anlamda yazın, ağ ortamının olduğu her yerde vardır.

Tüm bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak çocuk ve gençlik yazınında da aynı teknik yeniliklere ulaşılabilmektedir” (Asutay, 2007, s.146-147).

Elektronik medyalar, okuma eyleminin gerçekleşebilmesine her ne kadar engel olarak gözüke de beynin işlevleri açısından önemli bir yere sahiptir. Çünkü okuma eylemi sayesinde hayal etme, kurgulama gibi bir görevi üstlenen beynin soyut düşünme becerisini geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Çocukların merak ve keşfetme duygularını arttırmaya özen gösteren eğlendirici ve bilgilendirici işleviyle çocuğun edebiyat dünyası ile tanışmasına ortam hazırlayan dergiler, sorgulayarak araştırmayı ve sistematik düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik hazırlanmaktadır. “Medyanın çocuğa sunacağı sanat ve edebiyat ürünleri, çocuğa saygı çerçevesinde, onun içinde yaşadığı “ân” ile paralellik içermelidir. Aslında geçmiş ve gelecek, özellikle ilk ve orta çocukluk dönemleri çocuk algılanmasında iç içe bir bütündür. Ayrıca bu dönem çocukları için sanatsal ürünler, ne sadece hayal ürünü ne de sadece aşırı gerçekçi olmalıdır” (Albayrak, 2013, s. 204-205).

İnternet ve teknoloji ikilisinin edebiyat dünyasına etkisine ilişkin verilere ulaşmak için bazı kurumların bilimsel veri analizlerinden yararlanılmıştır. Bunlardan biri Türkiye İstatistik Kurumu tarafından düzenlenen Yazılı Medya ve Uluslararası Kitap Numarası İstatistikleri’ne ait bir rapor iken diğeri ise Kadir Has Üniversitesi tarafından düzenlenen Türkiye Eğilimleri Araştırmasına yönelik hazırlanan bir analiz raporudur.

TÜİK³ tarafından 2021 Temmuz ayında gerçekleştirilen araştırmadan hareketle, 2020 yılında gazete ve dergi sayısında %13,5 oranında azalma yaşandığını ve toplam da 4 bin 746 olan bu yayınlardan sadece %54,4’ünü 2 bin 582 adet sayıyla dergilerin oluşturduğu görülmektedir. Bu veriler doğrultusunda basılı materyallerin ömrünün kıaldığını söylemek mümkündür.

Türkiye Eğilimleri-2021 Kantitatif Araştırma Raporu⁴ (2022, s.127)’na göre kitap okuma alışkanlığının ülke genelinde ciddi azalış göstermesi de bu durumun etkileri arasındadır. Kitap okuma alışkanlığı 2020 yılında % 40.9 iken 2021 yılında bu oran % 40,5’e düşmüştür. % 0.4’lük bir düşüşün yaşanmasına bağlı olarak haftalık ortalama kitap okuma sıklığı da 2020 yılında 2,1 iken 2021 yılında ise 1,8’e kadar düşmüştür. Bu düşüşlerin yaşanması ne yazık ki ülke geneli ile sınırlı değildir. Birçok ülke ile karşılaştırıldığında Türkiye’de kitap okuma oranının düşük olması kaçınılmaz, acı bir gerçektir. Bu durumun önüne geçebilmek umuduyla, özellikle okul öncesi ve ilköğretim kademelerinde internet ve teknoloji kullanımına yönelik önlemler alınmasında anne-baba tutumu son derecede önemlidir. Çünkü “ailenin kullandığı medya sayısı ve yoğun olarak kullanılan medya türü, ailenin medya kullanım alışkanlığı (Şirin, 2015, s.165) doğrudan çocuğu da etkilemektedir.

Yapılan incelemeler doğrultusunda günümüzde yayınlanan çocuk dergileri arasından uzun soluklu olanlar ile birlikte birkaç sayı da olsa yayın hayatında izi olan toplam 64 dergiye Tablo 1’de yer verilmiştir.

³ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararası-Standart-Kitap-Numarası-İstatistikleri-2020-37204>

⁴ <https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/turkiye-egilimleri-web-basin.pdf>

Tablo 1. Günümüzde Yayımlanan Çocuk Dergileri

Sıra	Yayın Yılı	Dergi Adı	Sıra	Yayın Yılı	Dergi Adı
1.	1969	Mavi Kırlangıç	33.	2015	Sevgi Bir Kuş
2.	1979	Diyanet Çocuk	34.	2016	Çamlica Çocuk
3.	1980	Yeni Can Kardeş	35.	2016	Bilge Çocuk
4.	1981	Türkiye Çocuk	36.	2016	Bilge Minik
5.	1990	Kırmızı Fare	37.	2016	Çocuk Şehri
6.	1995	Milli Çocuk	38.	2016	7'den 70'e
7.	1995	Öncü Çocuk	39.	2016	Uçurtma
8.	1996	Sizinkiler – Limon ile Zeytin	40.	2016	Sağlıklı Çocuk
9.	1998	Bilim Çocuk	42.	2017	Siyer Çocuk
10.	2001	Ebe Sobe	42.	2017	Ayasofya Çocuk
11.	2001	Miço	43.	2017	Ptt Çocuk
12.	2002	Penguen	44.	2017	Minika Go
13.	2003	Mobidik	45.	2017	Minika Çocuk
14.	2004	National Geographic Kids	46.	2017	Sağlık Çocuk
15.	2004	Yavru Kartal	47.	2017	Sincap
16.	2005	Bizim Bahçe	48.	2017	Minik Kanatlar
17.	2006	Birdirbir	49.	2017	Salıncak
18.	2007	Meraklı Minik	50.	2018	TRT Çocuk
19.	2007	Yuno	51.	2018	Çocuklar için Bilim
20.	2007	Ukusuz	52.	2018	Bizim Gezegen
21.	2008	TRT Çocuk	53.	2018	Esen Çocuk
22.	2009	İsim Şehir	54.	2018	Hektaş Akıllı Çocuk
23.	2010	Sancaktepe Çocuk	55.	2019	Kardelen
24.	2011	Şirin Kalem	56.	2019	Yavru Kırlangıç
25.	2012	Geçmişin Büyüsü	57.	2019	3 Taş
26.	2013	Araştırmacı Çocuk	58.	2019	Kafa Çocuk ve Bilim
27.	2013	Küçük Kâşif	59.	2020	Kukili
28.	2013	Atlas Çocuk	60.	2020	Unicorn
29.	2014	İsa ile Nisa	61.	2020	Sağlık Dedektifleri
30.	2014	Dünyalı	62.	2021	Cim Çocuk
31.	2014	Heroes	63.	2021	Briko
32.	2014	Super Penguen	64.	2022	Maxi Çocuk

Türkiye’de yayımlanan çocuk dergileri kurumlar, şahıslar tarafından veya var olan dergilerin ekleri şeklinde çıkarılmaktadır. Günümüzde de yayın hayatına devam eden bu dergilerin, aylık veya iki – üç ayda bir çıkarılan dergilerden oluştuğu söylenebilir. Genellikle 7- 12 yaş arası çıkarılan bu dergilerin yanında ek olarak, okul öncesi 4-6 yaş grubu çocuklar için de çıkarılmaktadır.

Tespit edilen dergiler arasında yayın hayatında uzun yıllar izi olan veya daha yeni başlayan birçok çocuk dergileri bulunmaktadır. Elde edinilen verilere göre Diyanet Çocuk (Cim Çocuk), Mavi Kırlangıç (Yavru Kırlangıç), Bilim Çocuk (Meraklı Minik), National Geographic Kids, TRT Çocuk, Araştırmacı Çocuk, Bilge Çocuk (Bilge Minik), Çamlica Çocuk, Siyer Çocuk, Minika Çocuk, Minika Go, Yavru Kartal, Kukili, Briko (El Becerileri ve Çevre Bilinci Dergisi), Maxi Çocuk gibi dergiler günümüzde de yayın hayatına devam etmektedirler. Ancak bu dergiler arasından en uzun soluklu olan ise Diyanet Çocuk dergisinin olduğunu dikkatleri çekmektedir. Mavi Kırlangıç dergisinin ise 1980 ile 2015 yılları arasında yayın hayatına ara vermesi, bu özelliği kaybetmesine neden olduğu yorumu yapılabilir.

Çocuklara milli ve manevi kültürel değerlerimizi öğretmeyi, doğa ve çevreyi sevdirmeyi, bilim ve teknolojiye dair merak ve keşfetme arzusunu güdülemeyi amaç edinen; yer yer mizahi üsluba da yer veren çocuk dergileri, içeriğinde güncel gelişmelere de yer vererek okurların dikkatini çekmektedirler. Çocukların birçok gelişim alanlarına destek olan dergiler, okuma yazmayı öğretmenin yanı sıra sistematik düşünmeyi de öğretmektedir. Çocuk, düşünme yetisini geliştirebileceği ilk örneklerle karşılaşabileceğinden çocuk yayınlarında deneme, makale, köşe yazısı, öykü gibi çeşitli yazı türlerinin yer alması çocuk edebiyatı açısından son derece önem arz etmektedir.

2. Çocuk Dergilerinde Edebi Türlerin Yeri ve Önemi

Türk edebiyatı tarihinde edebi türlerin edebiyatımızda yer edinmesi, ilk olarak Batı Edebiyatı'ndan yapılan çeviriler sayesinde olmuştur. Öykü, roman gibi yazın türlerinin Tanzimat Dönemi'ne kadar gelişmemesinin nedeni olarak edebiyatımızda düzyazı geleneğinin olmadığı gösterilmektedir.

Çocuk edebiyatı ile ilgili çalışmalara bakıldığında çocuk yazınında deneme, köşe yazısı gibi edebi türlere yer verilmediğine dikkat çeken araştırmacılara rastlanılmıştır. Bu çalışmalarda çocukların bilişsel, dil ve sosyal gelişimini tamamlayıcı bir etkiye sahip olan edebi türlerin çocuk yazınlarında yer almamasına dikkat çekmek istemişlerdir.

Okul öncesi ve ilköğretim kademesindeki çocuklara kavramların, olguların ve bilimsel gerçeklerin yansıtılması ancak metinler aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu kavram, olgu ve gerçeklerin çocuk yazınlarına "titizlikle yansıtılması, bu konuda konu uzmanları arasında bir anlayış birliğinin sağlanması, bu anlayış birliğinin denetlenerek metin üretiminde kullanılması" (Yalçın & Aytaş, 2017, s.97) metin türlerinin yapı bütünlüğünün sağlanmasında da önemli rol oynamaktadır.

Çocuk öykü, roman, masal gibi çizgi kitapların eğitici ve bilgilendirici işlevinin yanı sıra var olan bilgilerini geliştirmelerine, etkinlikler sayesinde hem el becerilerini geliştirmelerine hem de kalıcı öğrenmelerini sağlayan ve onları düşünmeye yönlendirerek yaratıcılıklarını ortaya çıkarabilecek en özgün ürün ve materyallere ancak dergilerde rastlayabilmektedir. Bu nedenle dergilerin eğitsel açıdan çocuklar üzerinde olumlu etkiler bırakabilmesi için çocuk yazınında "hemen hemen her türde yazı (makale, konuşma, masal, hikâye, biyografi, şiir, anı, vb.) yayımlanmasına çalışılmalıdır. Çocukların sürekli olarak okudukları gazete ve dergilerde birbirinden farklı yazı biçimleriyle karşılaşmaları, bilgi ve düşüncelerin ne gibi yazı türlerinde anlatılabileceğini erken yaşlarda öğrenmeleri bakımından çok önemlidir"(Oğuzkan, 1979, s.289).

Dergilerde yer alan farklı türdeki metinler aracılığıyla verilmek istenilen mesajlar, çocuklara kolaylıkla ulaştırılmaktadır. Ancak bu metinlerin, "metin türü ne olursa olsun anlamsal bütünlüğün sağlanması birinci temel öncelikler arasındadır. Eğer çocuğun karşı karşıya kaldığı metin anlamsal bütünlük içinde değilse hem metnin anlaşılması ve mesajların yerine ulaşması mümkün olmamakta hem de dağınık, anlaşılması zor metinler çocuğun kendi duygu düşüncelerini anlatması sırasında bir anlamsal bütünlük kurmasını engellemektedir" (Yalçın & Aytaş, 2017, s. 97).

Edebi türler sayesinde okurun düşünce ufkunu genişleteceği, duygularını ifade etme becerisi kazanabileceği ayrıca anadilinin kullanım inceliklerini fark edebileceği öngörülmektedir. Bu nedenle çocuk yazınlarında şiir, öykü, makalesini metinler oluşturulurken çocuğun anlamakta güçlük çekebileceği kavramlardan kaçınılmalıdır. Hedef yaş gruplarının, kavrama ve anlama düzeyine uygun olması gerektiği ve olayların neden-sonuç ilişkisiyle anlamlandırabileceği olayların günlük yaşamdan

olması gerektiği kısacası “özel bir algılama alanı olarak değerlendirilen kavramların çağrışımlar yoluyla verilmesi gerektiği” (Yalçın & Aytaş, 2012, s.49) savunulmaktadır.

Edebi metinler, çocukların somut ve soyut düşünme stratejilerini geliştirme, algılama ve kavrama anlayışlarının derinleştirmesinde önemli bir etkiye sahip olması; çocukların edebiyat dünyasına bakışı noktasında, dergilerin hem edebi türler hem de tematik açıdan incelemesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenden dolayı bu çalışmada, günümüzde yayın hayatına devam eden Araştırmacı Çocuk, Bilge Çocuk, Bilim Çocuk ve Mavi Kırlangıç adlı dergilerde yer alan edebi türlerin ve hakim olan temaların kapsam genişliğine dair değerlendirmelerde bulunulmuştur.

3. Günümüz Çocuk Dergilerinde Edebi Türler

Çocuğun bilişsel, duyuşsal ve kişisel sosyal gelişim alanlarını önemli derecede katkı sağlayan bu dergiler, çocuklara evrensel, milli ve manevi değerleri kazandırma da önemli rol oynamaktadır. Çocuk, bu türler aracılığıyla hayal kurma, merak ve keşfetme arzusu gibi birçok ihtiyacını giderebilmektedir. Böylelikle çocuk, kendilerine hitap eden bu dergiler sayesinde birçok yazınsal türlerle tanışma imkânı bulmaktadırlar.

Çocuk edebiyatı alan yazın çalışmalarına bakıldığında deneme, makale, köşe yazıları gibi türlerin diğer edebi türlerin gölgesinde kaldığı belirtilmiştir. Örneğin çocuk yazınlarında köşe yazılarına gereken önemin verilmediğini dile getiren Çocuk, (2013, s.159-160) bu duruma çözüm olarak şöyle bir öneride bulunmuştur; “... köşe yazıları “fıkra” üst başlığından çıkarak kavramlaşmalı ve araştırmacılar çalışmalarında mizahi fıkra ve köşe yazı türlerini farklı başlıklarda ele almalı bu doğrultuda çalışmalar yapmalıdır”.

Birçok edebi türün çocuk yazınlarındaki eksikliğini dile getiren araştırmacılardan biri olan Şahbaz (2008, s.201-202), deneme türünününde eksikliğini dile getirerek çocuklara sağladığı yararları şu cümleleriyle ifade etmiştir; “çocukların okuma alışkanlığı edinmesinde, kendilerini ifade etme yollarını geliştirmede, yaratıcılıklarını ve bakış açılarının sınırlarını genişletmede, özgür düşünebilmesinde, kendi haklarını savunma refleksi kazanmasında çok önemli işleve sahiptir. Bilişsel, dil ve sosyal gelişiminin tamamlayıcısı bir edebî türden çocuklarımızın mahrum kalması düşünülemez”.

Çalışmanın örneklemini günümüzde en çok satan çocuk dergileri kategorisinde yer alması, basım sayısının çokluğu, bağımsız bir kurum veya kuruluşun dergisi olması gibi ölçütler dikkate alınarak Araştırmacı Çocuk, Bilge Çocuk, Bilim Çocuk ve Mavi Kırlangıç dergilerine ait genel bilgilere tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2: *Dergiler Hakkında Genel Bilgiler*

	Araştırmacı Çocuk	Bilge Çocuk	Bilim Çocuk	Mavi Kırlangıç
İlk Sayının Tarihi	Haziran-Ağustos 2013	2016 Eylül	15 Ocak 1998	1969
Ebatı	26,5 X 20,5	21 X 29,5	21 X 29,5	21 X 27
İncelenecek Sayı	46. Sayı	65. Sayı	290. Sayı	264. Sayı
Yayın Aralığı	2 Aylık	Aylık	Aylık	Aylık
Yaş Düzeyi	7 yaş ve üzeri	7 – 12 yaş	7 yaş ve üzeri	7-12 yaş
Ek Sayı	-	Bilge Minik	Meraklı Minik	Yavru Kırlangıç
Sayfa Sayısı	52	72	64	32
Fiyatı	25 TL	19 TL	6 TL	12 TL

Çalışmanın ana izleğini oluşturan Araştırmacı Çocuk, Bilge Çocuk, Bilim Çocuk ve Mavi Kırlangıç dergilerinde güncel verilere ulaşabilmek amacıyla 2022 Ocak, Şubat-Mart ayı sayıları temin edilerek nitel olarak doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Bu dergilerde ortak üst grup yaş sınırlamasına gidilmeden genel itibarıyla 7 yaş ve üzeri çocuklar için çıkarıldığı görülmektedir.

Araştırmacı Çocuk dergisi, Araştırmacı Çocuk Merkezi tarafından 2013 Haziran-Ağustos ayından itibaren iki ayda bir yayınlanan dergilerdendir. Dünyadaki diğer Araştırmacı Çocuk Merkezleri ile ortak hareket eden bu kurum eğitim alanındaki bilimsel ve teknolojik yenilikleri yakından takip ederek çocuklar için hazırladığı dergilerde çeşitli konularda sorgulamaya dayalı ve araştırma temelli etkinlik ve çalışmalara yer vermektedir. Ayrıca, Araştırmacı Çocuk dergisinin okul öncesi 4-6 yaş grubu çocuklar için yayınladığı herhangi bir ek sayısı bulunmamaktadır.

Bilge Çocuk, 2016 Eylül ayında 'Bilge Çocukların Dergisi' sloganı ile yayın hayatına başlayan bu dergi, aylık olarak çıkarılmaktadır. Hacimsel olarak en fazla ağırlığa sahip olan bu dergi 72 sayfadan oluşmaktadır.

Bilim Çocuk dergisi 1998 yılından itibaren her ayın 15'inde yayınlanmaktadır. Dergi kurumsal olarak amaçlarının çocuklara "bilimi küçük yaşlardan başlayarak çocuklara sevdirmek, bilim dünyasına katkıda bulunabileceklerini far ettirmek, araştırma yapma, soru sorma, merak etme ve okuma isteği uyandırmak, bilimin yaşamın bir parçası olduğunu göstermek, bilim alanında yaratıcılığı arttırmak, buluş yapmaya özendirme" (TUBİTAK, 2022) olduğunu belirtmişlerdir.

Mavi Kırlangıç dergisi ise 1969-1980 yılları arasında aynı adla çıkarılan derginin devamı sayılabilecek bu dergi 2015 Mart ayında tekrar Yeşilay bünyesinde yayın hayatına dönmüştür. 2015 Mayıs ayında 183. sayı olarak çıkarılması geçmişle olan bağlantısını kanıtlar niteliktedir. 2017 Mart ayına kadar Yeşilay Çocuk Dergisi olarak çıkarılan bu dergi ilgili sayıdan sonra Mavi Kırlangıç adıyla yayınlanmış olup günümüzde de yayın hayatına devam etmektedir. 7-12 yaş grubu çocuklar için aylık olarak çıkarılan bu derginin aynı zamanda okul öncesi 4-6 yaş grubu için çıkarılan Yavru Kırlangıç adlı eki de mevcuttur.

Dergilerin biçimsel özelliklerine ilişkin olarak yukarıdaki tabloda verilen bilgilerden hareketle sadece Bilim Çocuk ve Bilge Çocuk dergilerinin aynı ebatla olduğu görülmektedir. Dergilerin biçimsel özelliklerine ek olarak ön kapak tasarımının dergilerin içerikleri ile bir bütün oluşturduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca dergilerin yayın sayısı, yayına girdiği ay ve fiyatı hakkındaki bilgilere kolaylıkla

ulaşılabilir. Ancak dergilerin hitap ettiği yaş grubuna ilişkin bir ifadeye Bilim Çocuk, Bilge Çocuk ve Mavi Kırangıç dergilerinde yer verilmez iken sadece Araştırmacı Çocuk dergisinde yer verilmesi de dikkatleri çeken bir diğer husustur.

Çocuk yayınlarında renklerin kullanımı, resim ile içerik uyumu çocukların metin ile resim arasında ilişki kurabilmesi bağlamında son derece etkilidir. İncelenen dergiler arasında sadece Bilge Çocuk dergisinde çizgi resimler ön planda iken Araştırmacı Çocuk, Bilim Çocuk ve Mavi Kırangıç dergilerinde ise fotoğraflar daha ön plandadır. Ancak her ne kadar görselliğin ön planda tutulması temel ölçütlerden biri olarak belirlense de bu tespitler neticesinde Şirin (2016, s.27)'in "görsel dil ağırlıklı çocuk kitabı türleri ise çocuğun edebiyatla tanışmasını geciktirmektedir" değerlendirmesi kabul edilebilir bir görüştür. Çünkü çocuk yazıdan çok resme odaklanırken, okuduğu / dinlediği metne dikkatini verememekte ve hedeflenen kavramları öğrenememektedir.

Çocuk dergileri ile ilgili çalışmaların genellikle biçim ve içerik analizine dair yapıldığı görülmektedir. Fakat dergilerde yer alan edebi türlere ilişkin çalışmaların az olduğu söylemek mümkündür. Hatta çocuk yazınlarında edebi türlere ilişkin gereken önemin verilmediğini ve bu hususta eksiklikleri temin eden araştırmacıların bu konuya dikkat çekmek istediklerini tekrar dile getirmek şarttır.

Çocukların bilişsel, sosyal ve dil gelişimlerini destekleyen edebi türlerin çocuk yazınlarında yer edinmesi son derece önem arz etmektedir. Bu nedenle dergilerin kapsadığı konular ve bu konuları ee alıştır edebi metinlere ayırdıkları yer irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmaya dahil edilen dergilerde yer alan edebi türlerin kapsam genişliğine ilişkin verilere ulaşmak için metin sayılarının frekansa (f) ve ilgili türlerin kapladığı alanın yüzdeye (%) dayalı verilerine Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3: Dergide Yer Alan Edebi Türlerin Yüzdeler Oranları

	Araştırmacı Çocuk		Bilge Çocuk		Bilim Çocuk		Mavi Kırangıç	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Deneme	2	9,61	4	13,88	4	15,62	4	18,75
Makale	3	23,07	-	-	2	14,06	2	12,25
Öykü	3	21,15	2	8,33	-	-	1	6,25
Çizgi Roman	1	3,84	5	36,11	3	12,5	1	6,25
Köşe Yazısı	-	-	2	5,55	3	10,93	-	-
Bilgilendirici Metin	4	11,53	2	5,55	4	23,43	3	18,75
Bilmece	1	1,92	-	-	-	-	-	-
Mektup	-	-	-	-	1	3,12	-	-
Gezi Yazısı	-	-	1	8,33	-	-	-	-

Çocuk yazınlarında edebi türlerin kapsam genişliği ile ilgili yapılan incelemeler neticesinde, % 79,66 oranla Bilim Çocuk dergisi ön plana çıkmaktadır. Elde edinilen bu verilere göre, Bilim Çocuk dergisinde %23,43 oran ile bilgilendirici metin türünün kapsam genişliğinin fazla olduğu görülmektedir. Ancak öykü, bilmece ve gezi yazısı türlerine bu dergilerde rastlanılmamıştır. Özellikle çocukların ilgisini çeken öykü türünün, bir çocuk dergisinde yer almayışı bu derginin edebi değerine ilişkin sorgulamaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Ayrıca %12,5 oran ile "Antarktika Maceraları" (s.40-41) adlı çizgi roman türünün dergide yarım bırakılması; anlatılan olay üzerinde çocukları düşündürmeye sevk etmektedir. İlgili metnin devamı için bir sonraki sayıyı merakla bekleyen çocuğun bilişsel olarak yaratıcılık düzeyinin gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Edebi türlerin kapsam genişliği bakımından %77,75 oran ile ikinci sırada yer alan Bilge Çocuk dergisinde ise %36,11 ile dikkatleri çeken çizgi roman türüdür. Bu türün kapsamına dahil edilen metinlerden en dikkat çeken ise edebiyat tarihi boyunca, adından her zaman övgüyle bahsedilen yazarın, Ömer Seyfettin'in "Kütük" adlı hikayesi çocukları edebi metin zevki ile baş başa bırakmaktadır. Ancak metnin tamamının büyük harflerle yazılması metnin okunabilirliğini güçleştirdiği söylenebilir. Ayrıca bu dergi de öykünün alt dallarından biri olan Küçürek (Minimal) Öykü'nün izlerine rastlanılmıştır. Anlatımda olayların kısa ve öz şekliyle aktarılması amaçlanan bu türün, çocuk yazınlarında da yer edinmesi çocukların farklı metin türleri ile karşılaşmalarında önemli rol oynamaktadır. Anlatılması planlanan olayın en kısa şekliyle verilmesi çocukların kavrama, anlama ve yaratıcılık düzeylerini destekleyici niteliktedir. "Uzmanlara göre bu yazı türü çocukların Psikolojik ve ruhsal gelişimine de büyük faydalar sağlamaktadır. Özellikle küçük yaş gruplarının eğitiminde faydalı olmaktadır" (Milliyet, 2022). Küçürek (Minimal) Öykü bağlamında nitelendirdiğimiz "İyilik Dükkânı" adlı metinde anlatılan olayların zihinde canlandırılması mümkün olan olaylar olduğundan okurun algısını kolaylaştırmaktadır. Bu tür metinlerin çocuğun kavrama, anlama ve yaratıcılık düzeylerinin gelişimlerine katkıda bulunabileceği düşünülürken bir yandan ise çocuğu edebi zevkten mahrum bıraktığı yorumu yapılabilir.

Üçüncü sırada yer alan Araştırmacı Çocuk dergisinde en kapsamlı türün, %23,07 oran ile makale olduğu tespit edilmiştir. Bu hususta son olarak dördüncü sırada yer alan Mavi Kırlangıç dergisinin %18,75 oran ile deneme ve bilgilendirici metin türlerinin eşit olduğu tespit edilmiştir. Bu türlerde görme eyleminin nasıl gerçekleştiği, gözlerin zararlı faktörlerden nasıl korunabileceği, bazı hayvanların görme yetenekleri ve gözlem yapma eylemine ilişkin içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Edebi türlerin kapsam genişliği açısından değerlendirilmesine ilişkin olarak dergilerde bazı türlerin yer almadığı gözlemlenmiştir. Çocuklara farklı perspektiflerden bakmayı öğreten bu türlerin çocuk yazınlarında yer edilmemesi çocuk edebiyatı açısından büyük bir eksikliklerdir. Araştırmacı Çocuk dergisinde köşe yazısı, mektup ve gezi yazısı; Bilge çocuk dergisinde makale, bilmece ve mektup; Bilim Çocuk dergisinde öykü, bilmece ve gezi yazısı; Mavi Kırlangıç dergisinde ise köşe yazısı, bilmece, mektup ve gezi yazısı türlerinin eksikliği belirlenmiştir.

Çocuk yazınlarında edebi türlerin yer almasının dil ve edebiyat açısından son derece önemli olduğuna dikkat çekilmek istenirken, aynı zamanda bu metinlerin tematik açıdan incelenmesi gerektiği unutulmamalıdır. Çocuklar yaş, cinsiyet veya gelişim düzeyleri açısından bazı benzer karakteristik özellikler gösterse de her birinin estetik zevkleri farklıdır. Bu nedenle çocuk yazınlarında bilim, teknoloji, doğa, sosyal hayat, ahlak, değer, kültür temelli tematik çeşitlilik mutlaka sağlanmalıdır. Yalçın & Aytaş (2012, s.46), çocuk edebiyatının asıl amaçlarından biri olan eğiticiğin, temaya bağlı olduğunu ve bu temaların, "...evrensel ahlâkî doğruları kazandıracak, çocuğun kişiliğini ve kimliğini geliştirerek onun toplum içinde saygın ve başarılı bir yere sahip olmasını sağlayacak" özelliklere sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. İncelenen dergilerde hâkim olan temalara ilişkin bilgilere ulaşmak için metin sayılarının frekansa (f) ve ilgili temanın kapladığı alanın yüzdeye (%) dayalı verilerine Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4: Dergilerde Yer Alan Temalar

	Araştırmacı Çocuk		Bilge Çocuk		Bilim Çocuk		Mavi Kırlangıç	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Bilim ve Teknoloji	4	26,66	4	23,52	8	40	-	-
Çocuk Dünyası	6	40	3	17,64	4	20	5	33,33
Doğa ve Çevre	3	20	5	29,41	2	10	6	40
Erdemler	1	6,66	1	5,88	-	-	-	-
Milli Kültür	-	-	2	11,76	-	-	1	6,66
Sağlık	-	-	-	-	1	5	2	13,33
Sanat	-	-	1	5,88	1	5	-	-
Spor	-	-	1	5,88	4	20	-	-
Tarih	1	6,66	-	-	-	--	1	6,66

Yukarıdaki tabloda yer alan verilerden hareketle, dergilerde ele alınan temaların insan ve doğa sevgisini arttıran, problem çözme becerilerini geliştiren, milli değerlere önem veren içeriklere sahip olduğunu ayrıca çocukların özgüvenini arttırıcı, bireysel ve sosyal gelişimlerini olumlu derecede etkilemesi mümkün olan içeriklere yer verildiği söylenebilir. Seçilen temalarda çocukları eğlendirmenin yanı sıra yeni duygu ve düşüncelerin kazandırılmasına yönelik içeriklere yer verildiği gözlemlenmiştir. Böylece seçilen temaların çocukların ilgi ve beğenilerine hitap eden içeriklerle düzenlendiği süreçte, çocukların dergilere olan yönelimlerinde artışların yaşanabileceği yorumu yapılabilir.

Bir kitabın niteliği ve içeriği hakkındaki önemli göstergelerden birinin tema olduğunu söyleyen Turhan, Baş & Karaca Turhan (2021, s.34), “Çocuk edebiyatı tematik olarak çocukların kişisel gelişiminden destek almalı ve bu doğrultuda çocukların birbirinden farklılaşan edebî zevklerine yönelik tematik çeşitlilik sunmalıdır. Hem kurgusal hem de kurgusal olmayan çocuk edebiyatı, tematik yaklaşıma göre farklı derslerde kullanılacak öğretim materyali olma niteliğine sahip” olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu açıklama neticesinde Bilge Çocuk dergisinin tematik çeşitliliğinin zengin olduğunu söylemek mümkündür. Sağlık ve tarih temaları dışındaki diğer bütün temaların bu dergide yer alması, içerik açısından zengin bir dergi olduğunu gösterir niteliktedir.

Genel itibarıyla dergilerde hakim olan temaların kapsam genişliğine ait elde edilen veriler neticesinde çocuk dünyası temasının ön plana çıktığı görülmektedir. İlgili temanın en fazla içeriğine sahip olan Araştırmacı Çocuk dergisi % 40 oran ile kendini göstermektedir. Bu temanın kapsam genişliği belirlenirken oyun, bulmaca ve bilmece içerikleri dikkate alınarak değerlendirmeye gidilmiştir. Çocuk dünyası temasını takip eden doğa ve çevre, bilim ve teknoloji temalarının diğerlerine nazaran daha kapsamlı bir alana sahip olduğu görülmektedir. Doğa ve çevre temasına ait verilere bakıldığında % 40 oran ile Mavi Kırlangıç dergisi öne çıkmaktadır. Hayvan ve bitki bilimi veya mevsimleri konu edinen içeriklere yer vermesi çocukların yaşadığı dünyaya sevgi ve saygısını arttırmaktadır. Bilim ve teknoloji temasına ise %26,66 oran ile en fazla Araştırmacı Çocuk dergisinde yer verildiği belirlenmiştir. Ayrıca en fazla uzay ile ilgili içeriklere yer verilen bilim ve teknoloji alanında değerlendirilen “James Webb Uzay Teleskobu” adlı metin Araştırmacı Çocuk ve Bilim Çocuk dergilerinde de ortak konu edinilmiştir. Yapay zeka, yazılım, kod yazma, uzay ve ulaşım araçları, bilimsel icat ve deneylerin yer aldığı içerikler sayesinde çocukların araştırmacı ruhu, merak ve keşfetme arzularının olumlu derecede güdüldüğü söylenebilir.

Dergilerin çocuk edebiyatı açısından yeterliliğinin ve niteliğinin belirlenmesinde temel rol oynayan faktör, tematik çeşitliliktir. Bu çeşitliliğin fazla olduğu Bilge Çocuk dergisinde sadece Sağlık ve Tarih temaları eksik iken Araştırmacı Çocuk dergisinde milli kültür, sağlık, sanat ve spor; Bilim Çocuk dergisinde erdemler, milli kültür ve tarih; Mavi Kırangıç dergisinde ise bilim ve teknoloji, erdemler, sanat ve spor temalarının eksikliğini dile getirmek gerekir. Bu durum, birçok derginin tematik çeşitliliğinin daraltılmış olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Tanzimat'la birlikte, Batı edebiyatının etkisiyle Türkiye'de de gelişmeye başlayan Çocuk edebiyatı çalışmaları, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendini göstermiştir. Batı'dan alınan modern kitap türlerinden biri olan dergiler, süreli yayınların yaygınlaşmasından bir hayli sonra çocuk dünyasına bakış ve çocuğa görelilik ilkesiyle çıkarılmaya başlanmıştır. Çocuğun bireysel ve toplumsal açıdan bilinçli ve duyarlı bir birey olarak yetiştirilmesinde aile ve okul eğitiminin etkili olduğu kadar hikâye ve çizgi roman kitapları veya gazete, dergi gibi basılı materyallerinde etkili olduğu bilinmektedir.

Çocuk dergilerinin genellikle aylık olarak çıkarıldığı görülmektedir. Fakat istisnai bir durum olarak haftalık, on beş günlük, iki veya üç ayda bir olarak çıkarılan dergilerin bulunduğu da görülmektedir. Çalışmada yayın hayatında uzun zamandır izi olan ve kısa bir süre önce yayına başlayan altmış dört dergiye yer verilmiştir. Bu dergiler arasından en uzun soluklu derginin Diyanet Çocuk dergisi olduğu tespit edilmiştir.

Çocukların bilişsel, duyuşsal, kişisel-sosyal gelişimlerine yardımcı olan çocuk yazılımlarının, çocuk edebiyatı açısından incelenmesi son derece önemli bir husustur. Bu yazıların temel yapı taşını metinler oluşturur. Bu nedenle çocuk yazılarında yer alan metinlerin çocuğa görelilik ilkesi ile hazırlanması dikkat edilmesi gereken noktalardan biridir. Dil ve edebiyat açısından çocuk yazılarında yer alan edebi türlerin ve bu metinlerde hakim olan tematik çeşitliliğin belirlenmesi de son derece önem arz etmektedir.

Çalışmaya dahil edilen dergilerin sayfa sayılarını birbirinden farklılık göstermesi bu oranların artış ve azalış miktarını son derece etkilemektedir. Ancak bu çalışmada dergilerin her biri, kendi çerçevesi içerisinde değerlendirildiğinden dolayı yapılan kıyaslamaların son derece tutarlı olduğu yorumu yapılabilir. Ayrıca dergilerde yer alan metinlerin dilsel yeterliliğinin yanı sıra hakim olan temalar ile metin içeriklerinin birbirleri ile tutarlı olduğuda söylenebilir.

Dergilerde kâğıt cinsi olarak parlak kuşe kâğıdı kullanılmıştır. Bu kâğıt cinsi, ışık altında parladığı için yazıların okunabilirliği zorlaşmaktadır. Örneğin, Araştırmacı Çocuk, Bilim Çocuk ve Bilge Çocuk dergilerinde özellikle koyu zeminlerde beyaz ve sarı renklerin kullanımı okuyucunun gözlerini yormaktadır. Ayrıca bu kâğıt cinsinin kullanımı, okuyucuya birçok zorluk çıkartmaktadır. Dergilerde yer alan etkinlikler doldurulurken kurşun kalem rengi normal kâğıda göre belirsiz görünmektedir. Hatta düzeltme yapılırken kurşun kalem yazısı silinse dahi kâğıtta izi kalmaktadır. Tükenmez kalem kullanıldığında ise herhangi bir dokunuşla kâğıttaki mürekkep yüzeye dağılmaktadır.

Sayfa tasarımı ile ilgili olarak sayfaların kullanılabilirliği açısından belirlenmiş herhangi bir düzenin olmadığı tespit edilmiştir. Metinlerin hizasının daha çok resimlerin konumuna göre belirlendiği hatta bazı metinlerin sayfa yüzeyinde dağınık şekilde verildiği ve bazı sayfalar tek sütun halinde kullanılırken bazılarının ise iki sütun halinde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Sayfa sayısı açısından en hacimli olan Bilge Çocuk dergisinin sayfalarının kullanılabilirliği açısından yorumlamak gerekirse

%5,55'lik bir alanın reklam afişlerine yer verildiği tespit edilmiştir. Reklama yer veren diğer bir dergi ise %1,56'lık oranla Bilim Çocuk dergisidir. Bu durum, çocuğun yararlanabileceği en temel materyallerden biri olan derginin çocuk dünyasına yönelimini sınırlandırmaktadır. Her türlü ortamda, kendisine bir yer edinen reklam türünün çocuk yazınlarında yer edinmemesi gerektiği düşünülmektedir.

Edebi metin türlerinden farklı olarak çocukların edindiği bilgileri uygulamasına ve bu bilgileri pekiştirmesi için hazırlanan materyallerden biri de etkinliklerdir. Söz konusu etkinlik %15,38 oran ile en fazla Araştırmacı Çocuk dergisinde yer almaktadır. Diğer dergilerdeki kapsam genişliğine bakıldığında ise bu oran Mavi Kırangıç dergisinde %12,5, Bilim Çocuk dergisinde %3,12, Bilge Çocuk dergisinde ise %2,77 olduğu tespit edilmiştir.

Bilim Çocuk ve Mavi Kırangıç dergilerinde dikkati çeken durumlardan biri ise çocukların kelime hazinelerinin geliştirmelerine yardımcı olabilecek içeriklere yer vermeleridir. Bilim Çocuk dergisinde "Bilim Çocuk Sözlüğü" (2022, s. 43) adlı bölümde öğretilmesi hedeflenen kavramların günlük hayatla ilişkisi kurularak kapsamlı bilgi verildiğinden bu kavramların işlevselliği ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda Mavi Kırangıç dergisinde makale türünün bir örneği olarak değerlendirilen "Görmenin Hikayesi" (2022, s.6-7) adlı metinde, sözlük bilgisi metne dahil edilmiştir. "Kornea, Göz Bebeği, Göz Merceği, Retina (Ağ Tabakası), Melanin, İris" kavramlarının tanımlarına yer verilmiştir. Ayrıca "Gelecekte Ben" (Araştırmacı Çocuk, 2022, s.13) adlı bir etkinliğin yer alması çocuğun henüz keşfedilmemiş yetenek ve isteklerini ortaya çıkarabilecek etkinliklerden biridir. Çocukların yazma becerisini veya çizim yeteneğini geliştirmeye yönelik etkinliklerin yer alması, çocukların süreli yayınlara yönelimini arttırabileceği düşünülmektedir. Ayrıca çocuklarda manevi değer ve milli kültür bilincinin yerleşmesinde temel rol oynayan "Önemli Gün ve Haftalar" adlı içeriğe sadece Mavi Kırangıç dergisinde yer verildiği tespit edilmiştir.

Çocuklar kafiyeli ve ritimli sözlere ilgi duyduklarından şiir türü çocukların dikkatini çekmektedir. Çocuk, şiir aracılığıyla kendini ifade etme becerisini ve yaratıcı düşünme becerisini geliştirmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda, hiçbir dergi de ayrı bir bölüm olarak şiir türüne rastlanılmamıştır. Ancak, Bilge Çocuk dergisinde çizgi roman türü olan "Afacanlar Sınıfı (Bilge Çocuk, 2022, s.20-24) adlı metnin içerisinde küçükte olsa şiire yer verildiğini de belirtmek gerekir.

Edebi türlerin içerik olarak geniş bir alana yayıldığı Bilim Çocuk dergisinde bilgilendirici metin türü öne çıkmaktadır. Bu yorumlara ek olarak Bilge Çocuk dergisinde çizgi roman; Araştırmacı Çocuk dergisinde makale; Mavi Kırangıç dergisinde ise deneme ve bilgilendirici metin türünün eşit dağılım gösterdiği görülmektedir.

Dergilerde çocuk dünyası temasının hakim olduğu tespit edilen bu çalışmada, dergilerin her birinin analizinin kendi çerçevesi içerisinde yapılması daha doğru olacaktır. Bu doğrultuda Araştırmacı Çocuk dergisinde bilim ve teknoloji; Bilge Çocuk dergisinde doğa ve çevre; Bilim Çocuk dergisinde bilim ve teknoloji; Mavi Kırangıç dergisinde ise çocuk dünyası temasının baskın olduğu görülmektedir.

Kaynakça

Albayrak, A. (2013). Çocuğa Saygılı Medya Anlayışı (Psiko-Teolojik Eleştirel Yaklaşım). Yavuzer H.& Şirin M. R. (Ed.), *I. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı*, içinde 1, s. 199-206. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Araştırmacı Çocuk (2022). (46), İstanbul: Araştırmacı Çocuk Merkezi.

- Asutay, H. (2007). İnternet ile Yeni Medyalarda Çocuk ve Gençlik Yazını. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 138-147.
- Aydın, M., Çelikpala, M., Yeldan, E., Güvenç, M., Zaim, O. Z., Hawks, B. B., Sokullu, E. C., Yıldırım, K., Ayhan, B., Çoban, M. K. & Kaya, S. (2022). Kantitatif Araştırma Raporu: Türkiye Siyasal Sosyal Eğilimler Araştırması 2021, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Grubu, Akademetre ve Global Akademi.
- Bilge Çocuk (2022). (65), İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık.
- Bilim Çocuk (2022). (290), Ankara: Başak Matbaacılık.
- Çocuk, H.E. (2013). Çocuk Yazınında 'Bilgilendirici Metin' Olarak 'Köşe Yazısı'. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (11), s.143-165.
- Enginün, İ. (2012). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kıymaz, M. S. & Nurlu M. (2016). Türkiye Çocuk Dergisinde Çocuk Eğitimi Amaçlı Tarihsel Metinler ve Düşünce Örgüsü. *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (3), s. 1527-1540.
- Mavi Kırlangıç (2022). (264), İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık.
- Milliyet. (2022). *Küçürek Hikâye Nedir?.* 21, Mart 2022 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/egitim/kucurek-minimal-hikaye-nedir-nasil-yazilir-kucurek-oykunun-ozellikleri-nelerdir-6474163> adresinden alındı.
- Oğuzkan, A. F. (1979). *Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Sever, S. (2012). *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem.
- Şahbaz, N. K. (2008). Çocuk Edebiyatında İhmal Edilmiş Bir Edebi Tür: Deneme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (15), 189-203.
- Şimşek, T. (2005). *Çocuk Edebiyatı*. Konya: Suna Yayınları.
- Şirin, M. R. (2015). *Televizyon Çocuk ve Aile (Yeni Çocukluğun Medya Sarmalı)*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2016). Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı Edebiyatın Amacı ve İşlevi. *Türk Dili Dergisi*, 110 (780), 12-31.
- TUBİTAK. (2022). *Genel Tanıtım*. 15 Şubat, 2022 tarihinde <https://bilimcocuk.tubitak.gov.tr/biz-taniyin/genel-tanitim> adresinden alındı.
- TUİK. (2021) 27 Aralık, 2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararası-Standart-Kitap-Numarası-Istatistikleri-2020-37204> adresinden alındı.
- Turhan, O., Baş, B. & Karaca Turhan, F. (2021). Türk Çocuk Edebiyatında Tema: Kitap Katalogları Üzerine Bir İnceleme. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, (52), 31-58.
- Yalçın, A. & Aytaş, G. (2012). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalçın, A. & Aytaş, G. (2017). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, İ.O. & Şener, H. (2021). Eski Harfli Çocuk Dergilerinden Resimli Dünya Dergisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (47), 69-91.